

KİTAP İNCELEMESİ

Patrick MILTON, Michael AXWORTHY and Brendan SIMMS,
Towards a Westphalia for the Middle East
(Londra, Hurst&Company, 2018)

Menderes KURT

Doktora Öğrencisi, Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi

Bu kitap değerlendirmesine atıf için

Kurt, Menderes, Kitap Değerlendirmesi: "Patrick Milton, Michael Axworthy and Brendan Simms, *Towards a Westphalia for the Middle East*, Londra, Hurst&Company, 2018", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 16, Sayı 64, 2019, s. 165-167, DOI: [10.33458/uidergisi.653037](https://doi.org/10.33458/uidergisi.653037)

Erişim İçin: <https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.653037>

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler
E-Posta: bilgi@uidergisi.com.tr

Bu makalenin tüm hakları *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Towards a Westphalia for the Middle East

Patrick Milton, Michael Axworthy and Brendan Simms

Londra, Hurst&Company, 2018, 180 Sayfa, ISBN: 9781849040233

Menderes KURT

Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya
E-posta: kurtmndrs@gmail.com

Ortadoğu'da çatışma-çözüm ve barışa dair bugüne kadar pek çok söz söylenmiştir. Fakat Ortadoğu barışı denildiğinde en belirgin çatışma-çözüm veya barış önerisi çoğunlukla 1648 Westfalya Barış Antlaşması ve onun yaratmış olduğu düzen akla gelmektedir. Bu çerçevede Ortadoğu'da Westfalya tarzı bir barışın mümkünlüğüne dair araştırmalar yapılmıştır. Bu minvalde en son çalışma *Towards a Westphalia for the Middle East* isimli kitaptır. Cambridge Üniversitesi'nde Modern Çağ Avrupa Tarihi uzmanı Patrick Milton ve Brendan Simms ile Exeter Üniversitesi'nde Ortadoğu uzmanı Michael Axworthy tarafından kolektif yazılan bu çalışma, alanında en ciddi ve kapsamlı kitap olma özelliğini taşımaktadır. Çalışma Almanya'daki Körber Stiftung ve Cambridge Üniversitesi'nin ortaklaşa yürütmüş oldukları *A Westphalia for the Middle East* isimli projenin çıktısı niteliğindedir. Projenin amacı "Westfalya Barışı'nın sunduklarından Ortadoğu barışı için ne çıkarılabilir?" sorusuna cevap aramaktır. Proje kitaplaşmadan önce *Foreign Affairs* dergisinde makalesi yayınlanmış ve çeşitli tartışma ve eleştirilere konu olmuştur. Tartışmalar sonucunda projenin nihai çıktısı olan ve Ortadoğu'da barışı mümkün kılacak mekanizmalardan bahseden bir kitabın çıkması tanıtılmayı hak etmektedir.

Ortadoğu bölgesinin bugün içinde bulunduğu olumsuz durumun halen devam etmesi ve çözümün nasıl olacağına dair genel bir kanının olmaması, yazarları barışa dair fikir yürütmeye itmiştir. Yazarlar Otuz Yıl Savaşları gibi benzeşim yaratabilecekleri ve Westfalya Anlaşmasının yürürlüğe girme mekanizması örneklemleri üzerinden Ortadoğu barışının mümkünlüğü üzerine fikir yürütmektedir. Özellikle bölge sorunlarının iç içe geçmişliği ve karmaşıklığı, taşıdığı özellikler yazarlara göre Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) bitmeden önceki Avrupa siyasi hayatını hatırlatmaktadır. Bu noktada Ortadoğu Barışı ise Otuz Yıl Savaşlarının bitmesini sağlayan vizyon, kararlılık, esneklik ve yaratıcılık gibi olguların bir araya getirilip, sertlik, umutsuzluk ve karamsarlığın üstesinden gelmeyi sağlayan mekanizmaların örnek alınmasıyla mümkün olabileceğinin üstünde durulmaktadır.

Kitabın odak noktası Ortadoğu sorunlarında önemli bir yere sahip Westfalya düzeninden çok Westfalya'nın başarıya ulaşmasını sağlayan çalışma biçimidir. Westfalya Barışını mümkün kılan olgunun ise *Kongre Diplomasisi* olduğu iddia edilmektedir. Kongre Diplomasisi sayesinde tüm tarafların seslerini duyurabilme ve ortak sorunlar üzerinde birlikte çalışabilme ve tartışabilme imkânı yaratması ile yasal ve kurumsal bir gelenek oluşturması özelliğine vurgu yapılmaktadır. Kitabın ana sonucu, Ortadoğu'da barış için güvenlik ihtiyaçlarının karşılandığı, hissedildiği, tarafların problemlerini açıklayabildiği

ve birlikte çalışabildiği *kapsayıcı barış kongrelerinin* oluşturulmasıdır. Ortadoğu'da barışın tek taraflı yapılan anlaşmalarla çözülemeyeceği, bölgeye barışın ancak Otuz Yıl Savaşlarını çözüme ulaştıran bütün tarafları içeren barış kongreleri ile mümkün olabileceği iddia edilmektedir.

Kitap yapı olarak, *zorluklar, tarih ve çözüm* başlıklı üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm giriş mahiyetinde olup, Ortadoğu'nun bugün içinde bulunduğu sorunların muhtevasına ve Westfalya Anlaşmasının Ortadoğu barışı için taşıdığı anlama odaklanmaktadır. İkinci bölüm kitabın benzeşimlerini oluşturan Otuz Yıl Savaşlarının başlama sebebi, savaşın neden uzun sürdüğü, barışa ulaşmanın neden bu kadar uzun sürdüğü ve Ortadoğu çatışmalarıyla olan benzerliklerinin ayrıntılı bir tarihsel betimlemesini yapmaktadır. Ayrıca barışın mümkün kılan yeni diplomasi tekniklerinin/barış mekanizmalarının ayrıntılı bir tasviri çizilmektedir. Üçüncü bölümde Ortadoğu barışı için Westfalya barışından alınabilecek dersler üzerinde durulmaktadır. En sonda ise Ortadoğu için Westfalya tarzı yeni bir düzen sunmaktadır.

Kitap Westfalya Anlaşması imzalanmadan önce Avrupa siyasi durumunu yansıtan Otuz Yıl Savaşlarıyla, Ortadoğu'nun bugünkü durumu arasında önemli benzerlikler bulmaktadır. Bu benzerlikler nelerdir? Uzun süre devam eden çatışma ortamı, politik-dini talepler dolayısıyla karmaşık ittifak yapısı, nüfus kayıpları ve göçmen problemi, radikalleşme ve terör, iç savaşların yaygınlığı, devletler, devlet-dışı ve devlet-altı gibi farklı aktörlerin çatışmanın tarafı olması, tarafların mezhepsel karakterinin ön plana çıkması, politik-dini özerklik ve hakların peşinde olan ayaklamacıların varlığı, iletişim teknolojisindeki gelişmeler; Avrupa'da matbaa ve günlük gazeteler günümüz Ortadoğu'da sosyal medya, azınlık haklarında yaşanan zafiyetler, iklim şartlarındaki bozulma; Avrupa'da Küçük Buzul Çağı, Ortadoğu'da kuraklık, çatışmanın başlama ve yayılma biçimlerindeki paralellik; Otuz Yıl Savaşları (Bohemya) ve Arap Baharı (Tunus) gibi olayların önce bir iç mesele olarak başlaması ve daha sonra çevreye yayılması, dış müdahalenin önce vekâlet üzerinden daha sonra doğrudan olması; Avrupa'da Fransa, İspanya ve İsveç'in Almanya iç savaşına ve Ortadoğu'da ABD, Rusya, İran ve Türkiye'nin Suriye İç Savaşına önce vekilleri üzerinden sonra doğrudan savaşa müdahil olması ve son olarak her iki çatışmada da isyan edilen yönetimlere yönelik bir meşruiyet sorgulaması gibi paralellik üzerinden benzerlik kurulmaktadır.

İki örnek vakanın benzerlikleri üzerinden yazarlar şunu ifade etmektedir; örneklerden bir tanesi olan Otuz Yıl Savaşlarını çözüme ulaştıran Westfalya Barışı tarzı bir barış ile Ortadoğu'da çatışmaları sonlandırmanın mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Bu noktada Westfalya'nın özelliklerine geçmeden önce şu noktaya vurgu yapılmaktadır; bölgesel bir barış sağlanacaksa bu kısmen evrensel bir özelliğe sahip olmalıdır. Nitekim Avrupa'da barışı sağlamak için yapılan 1555 Augsburg Dini Barışı gibi Protestanlara Katoliklerle eşit statü sunmasına rağmen, Protestanlar arasında sadece Luteranları kabul eden, Calvinistleri dışarıda bırakarak marjinalleştiren ayrıca İmparatorluk Diet'inde ve diğer yasama ve danışma meclislerinde Katoliklerin çoğunluk oluşturmaya neden olan anlaşmalar, çoğunluğun azınlığa baskı yapmasına neden olduğu için çözümden çok problemler yaratmaktadır. Aynı Irak'ta Nuri el-Malik'in Şii çoğunluk ajandasının Sünni azınlığı marjinalleştirdiği gibi. Aynı şekilde 1815 Viyana veya 1945 Yalta örnekleri gibi kazanan tarafın diğer tarafa dayattığı anlaşmalar ve bugün Soçi, Astana ve Cenova görüşmeleri gibi tek taraflı, çözüm sunmayan anlaşmalar olmamalıdır (s. 39-58).

"Üniversal barışa ulaşmak için üniversal kongreler" anlayışında olan yazarlar, eğer barış isteniyorsa her kesimin katılım gösterdiği Barış Kongreleri'nin yapılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. *The Peace Congress of Münster and Osnabück (1643-1645) and Westphalian Order (1648-1806)* isimli bölümde 1643-1645 arasında Almanya'nın Münster ve Osnabück kasabalarında

düzenlenen eş zamanlı iki barış kongresinde geliştirilen yeni diplomasi biçimleri, çok katımlı, birlikte çalışma imkanı sunan, törensel sorunların yerine asıl meselelere odaklanıldığı, taraf arasında dâhili bir anlaşma zemininin oluştuğu, ortak hukuk normlarının üretilebildiği, azınlıkların veya astların üstlere taleplerini ulaştırabildikleri bir kongreler dizisi sayesinde 1648 Westfalya Barışına ulaşılmıştır. Westfalya bir evrensel barış olmamasına rağmen, taraflar arasındaki mezhepsel, sosyal ve politik anlaşmazlıklar hukuksal zemine oturtulmuş, nispeten güvenlik ortamı sağlanmış ve sonraki çatışmalar için çatışma-çözüm modeli sunmuştur (s. 60-85).

Sonuç olarak kitap, Ortadoğu'da barışı için Westfalya gibi bölgedeki aktörlerin bir araya gelebildiği, çok taraflı kongrelerin yapılması gerektiğine işaret etmektedir. Aynı şekilde kongrelerde nispeten güvenlik ortamı olmalı, taraflar esnek ve yeni diplomatik yöntemleri kullanmalı, karşılıklı asgari güven hissedilmeli, müzakereler şeffaf yürütülmeli ve çözüme odaklı olmalıdır. Ayrıca Westfalya Anlaşması gibi Ortadoğu'da da sağlanacak anlaşmanın garantörü bulunmalıdır. Yazarlara göre bunu Birleşmiş Milletler üstlenebilir. Yine Avrupa'da olduğu gibi Ortadoğu'da da barış anlaşması ile kurulan düzeni korumak için yüksek yargı otoritesi tesis edilmelidir. Yazarlar halihazırda BM'in yargı organlarının bu görevi icra edebileceğini söylemektedir (s.107-133). Kitap, Ortadoğu Barışını Westfalya Miti ile oluşturulan problemler yerine Westfalya'yı mümkün kılan teknikler ve diplomasi derslerinin örnek alınmasıyla oluşturulan yeni düzenle sağlama umuduyla bitmektedir.

Ortadoğu'da barış ve çatışma-çözüm noktasında okuyucuya farklı bir perspektif kazandıran kitap, saha araştırması ve tarihsel vaka analizi ile Westfalya anlaşmasının Ortadoğu barışına sunabileceklerine dair literatürde önemli bir katkı yapmaktadır. Ayrıca kitap, içerik, kaynak ve tarihsel vaka analizi ile argümanlarını desteklemesi bakımından yeterlidir. Ancak Ortadoğu'da çatışma-çözüm çok basite indirgenmektedir. Bu noktada Ortadoğu'da çatışmanın tarihsel kökenlerine inilmeden güncel meseleler üzerinden ele alınmıştır. Sadece güncel benzerlikler üzerinden çatışmanın çözümüne odaklanmaları tarihsel, toplumsal, siyasal ve kültürel farklılıkların yaratacağı engeller üzerinde durmalarını engellemiştir. Bir diğer eksiklik Ortadoğu'daki çatışma sebeplerinde ABD ve Rusya gibi devletlerin rolü azımsanmakta, çatışmanın sebepleri ve çözümü bölge ülkeleriyle sınırlandırılmaktadır. Ayrıca Otuz Yıl Savaşları ve Ortadoğu çatışmaları arasındaki sürekli benzerlik bulma çabası bazı yapısal hatalara sebebiyet vermiştir. Otuz Yıl Savaşlarının iki ana kampı olan Fransa ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun Ortadoğu'daki benzerleri olarak sunulan İran-Suudi Arabistan mücadelesi örneği, yazarların bölge çatışmalarını bu iki aktör üzerinden okumasına bölgede etkili olan diğer aktörlerin rollerini azımsamasına neden olmuştur. Öte yandan, birbirini tekrar eden benzeşimlere fazlaca yer verilmesi okuyucuyu kitabın akışından uzaklaştırması bakımından eksiklik olarak zikredilebilir.